

'משנגנו ארון נגנוה עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן... אתיא 'שמה' 'שמה'...'. פירושו, דרשו מן המקראות שדברים הללו צריכים להיות מונחים עם הארון ואכן היו עמו בבית קדשי הקדשים, וממילא משנגנו הארון הוצרכו גם הם להיגנו עמו (עפ"י תוספתא ב, יג; תוס' ישנים); גבורת ארי (במלואים). וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' בדקדוק לשון הרמב"ם).

'אשיה גנוו. מה ראה שגנוו – ראה שכתוב יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך – עמד וגנוו'. פסוק זה ראה בספר התורה שמצא חלקיהו בבית ה', שמצאהו מגולל באותו מקום (רד"ק מלכים-ב כב, יא – מובא ברש"י. וכן מובא בספר העיקרים מאמר ג, כב בשם הירושלמי).

'ותניא אידך צוברת חוצה שהיא פנימה לו' – שאין להעביר על המצוה ולפור ממרחק קודם שיפור בקירוב (עפ"י תוס' ישנים ומאירי).

'אמר אביי: מסתברא כמאן דאמר פנימה שהיא חוצה לו דתנן מלמדין אותו הוזהר שלא תתחיל מפניך שמא תכוה'. אין צריך לפרש שאביי הכריע במחלוקת התנאים מצד הסברה גרידא (עתוס'), אלא הכריע בין הברייתות משום שכמותה סוברת המשנה בתמיד (לג), ויש לתפוש כדברי המשנה נגד הברייתא (עפ"י תוס' יום טוב וגבורת ארי במלואים).

העירו המפרשים על דברי התוס' שנקטו שהיא ברייתא (וכתבו שנעלם מהם המשנה בתמיד. וזו תימא) – אולי מפני שסוברים שאין ללמוד מהמשנה בתמיד שהיא עוסקת בקטורת של כל ימות השנה שמקטיר על המזבח והאש סמוכה לידיו, לכך הכל מודים שצריך להתחיל ממרחק, ואין הגידון כאן אלא ביום הכפורים שמקטיר על המחטה שברצפה וכשהכהן עומד ושח להקטיר, ורועותיו מוגבהות הרבה מהגחלים.

שוב ראיתי במפרשים הסבר אחר; המשנה בתמיד עוסקת בקטורת שבכל יום שהוא מרדד ושוחט את הקטורת, לכן יש חשש שמא יכוה, משא"כ ביוהכ"פ שהוא צוברת במקום אחד [כמו שכתב הרמב"ם], אפשר שאין חשש כויה גם אם צוברת בסמוך אליו (עפ"י שיח יצחק, שפת אמת, חדושים ובאורים).

והנצי"ב כתב סברה נוספת: בכל יום היו הגחלים לוחשות, משא"כ ביום הכפורים שעבר זמן לא קצר בין הורדת הגחלים מהמזבח עד ההקטרה לפני ולפנים.

דף נג

'לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה – חייב מיתה. ותיפוק ליה דקא מעייל ביאה ריקנית...'. לכאורה אפשר להקשות הלא בלאו הכי חייב כרת משום הבערה ביום הכפורים שלא לצורך. וכן יש להעיר בתירוץ רב אשי שהזיד בשתייהן וכגון שהביא שתי הקטרות שלימה וחסירה – הלא עדיין צריך להעמיד ששגג באיסור הבערה ביוהכ"פ –

אין זה דקדוק, כי לא הקשו בגמרא אלא כלפי מה שנתרבה חיוב מיתה משום ביאה בקטורת חסירה, על כן הקשו הלא ביאה זו עצמה חייבים עליה בלאו הכי משום ביאה ריקנית, אבל מצד פעולת ההבערה אין כל קושי לומר שחייב עליה משם אחר (עפ"י שאגת אריה עא).

ואולם תירוץ זה אינו ברור כי נראה שגם בהקטרת קטורת חסירה החיוב אינו משום הכניסה אלא משום פעולת ההקטרה.

כן העיר השאג"א עצמו בספרו גבורת ארי. ואם כי עדיין יש חילוק, שחיוב קטורת חסירה אינו אלא כשהקטיר בפנים, משא"כ בחיוב הבערה ביוהכ"פ, מ"מ אין כאן תירוץ מרווח (בית זבול ח"א כה, ח).

לכאורה נראה לבאר עפ"י מה שכתב הריטב"א בהסבר דברי רבא שאוהרת קטורת חסירה נלמדת מ'זאל יבא בכל עת... כי אם בענן, כאילו נאמרו שתי אוהרות – שלא לבוא בכל עת ושלא לבוא ללא ענן [נראה דרבא לטעמיה (בפסחים מא) שהאוכל מפסח נא לוקה שתיים, משום 'אל תאכלו נא' ומשום 'אל תאכלו כי אם צלי אש'] – הרי מבואר לפי זה שהאיסור משום ביאה. וכן משמע בתורא"ש.

יש לומר באופן אחר, על פי מה שאמרו במדרש רבה (אחרי כא) שבכל שעה שהוא רוצה יכול להכנס לפני ולפנים כסדר הזה ולא דוקא ביום הכפורים [ומובא בשם הגר"א ז"ל דהיינו דוקא לאהרן בשעתו, אך לא לדורות. ע"ע במצוין לעיל לב.]. – לפי זה מובן שהשמיענו הכתוב לחייב מיתה על קטורת חסירה באופן שנכנס ביום חול, שאינו חייב משום הבערה.

ובלאו הכי יש לדון בעיקר הקושיא, כי המקטיר קטורת חסירה הרי הוא 'מקלקל בהבערה' ואף על פי שעושה ריח טוב הרי אינו מתכוין לכך. ובפרט שאסור ליהנות מקדשים – לכן נחשב 'מקלקל'. ואפילו למאן דאמר מקלקל בהבערה חייב, כתבו התוס' שמודה במלאכה שאין צריכה לגופה שהוא פטור, והלא כאן אינו מעונין בריח היוצא מהבערתו. וצריך עיון (עפ"י קהלות יעקב יומא יד. וע"ע בשו"ת תורת חסד (ג, ד) שתיריך דהוי מקלקל. וע"ע בשו"ת בית זבול ח"א כה, ח ובהגהות מצפה איתן).

רב אשי אמר: אפילו תימא הזיד בוז ובוז, כגון דעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסירה; אביאה ריקנית לא מיחייב דהא עייל ליה שלימה...! כתב הריטב"א: מדובר שהקטיר שתיהן, אבל אם לא הקטיר אלא את החסירה חייב משום ביאה ריקנית.

ולולא דברי הריטב"א היה נראה שאפילו אם הקטיר חסירה לבדה אינו חייב משום ביאה ריקנית כיון שבשעת ביאה היה ראוי להקטיר השלימה ונחשבת ביאה לצורך [וכענין סברת 'הואיל' המחשבת את מלאכתו לצורך יום טוב] (עפ"י אבני נזר או"ח כא, ה).

וכתב שם שלפי דברי הריטב"א צריך לומר שהקטיר תחילה את החסירה, כי אם הקטיר את השלימה תחילה הרי כבר יצא ידי חובתו ומעתה אין שום מצוה בהקטרה נוספת, ואם כן בהקטרת החסירה כעת אין חיוב מיתה שהרי אין זו הקטרת מצוה. ולא ידעתי מאין המקור להנחתו הפשוטה [וכן הניח כדבר פשוט בשו"ת בית זבול ח"א כה, ג-ד] שאין חייבים משום קטורת חסירה אלא בהקטרה המחויבת, הלא נראה לכאורה שבכל פעם שנכנס עם קטורת חסירה חייב גם אם אין הקטרתו מחויבת כלל. וביחוד לדברי המדרש שאפשר להיכנס בכל שעה כסדר הזה.

רב אשי אמר: חד למצוה וחד לעכב. רבא אמר: חד לעונש וחד לאוהרה. כתב הריטב"א שרבא אינו חולק על כך שחסרון סממנים מעכב אלא שלדעתו אין צריך לזה לימוד מיוחד ודי בכתוב אחד לאוהרה ומזה שמענו עיכוב [ורק לדעת רב אשי שלא שמענו מבי בענן אוהרה אלא מצוה בעלמא, צריך קרא נוסף לעכב].

ואולם יש סוברים שלרבא אינו מעכב, ולפי זה אם הקטיר קטורת חסירה אינו חייב משום 'ביאה ריקנית' כי סוף סוף קיים מצות הקטרה (כן משמע בתורא"ש. וכן צדדו בתוס' ישנים).

ומדברי הריטב"א משמע שאין מצריכים שישנה הכתוב לעכב כאשר יש אוהרה מפורשת בדבר. והקשו על כך האחרונים מכמה מקומות (ע' שער המלך ריש הלכות קרבן פסח; שו"ת חתם סופר חו"מ (בהשמטות) רד ובאו"ח קכד; בית הלוי ח"א סו"י ל; הדושי גרו"ר בנגיס ח"ב טז; משך חכמה ראה טז, ה). ויש מי שמחלק בין 'לאו' העומד לעצמו, ובין 'לאו' הבא עם מצות 'עשה' שאינו בא אלא לחיזוק ה'עשה' ולא כאוהרה לעצמה (עפ"י קהלות יעקב זבחים ה). וע"ע במובא במנחות יט.

דבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה ומתוסן אסקופתא דבי רבי יוסף. כיוצא בזה מצינו לר בא (בשבת פח.) שלרוב עיונו בלימוד מיעך אצבעות ידיו עד זוב דם. [בשו"ת מהרי"ל (א) גרס 'אביי'. ואולם לפירוש רבנו חננאל מוכח שהגרסה היא 'רבא'. וכן נראה בשו"ת מהרי"ק 'החדשות' עמ' תמג ד"ה ולזה נבהלתי].

(ע"ב) 'המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו. טעמים ורמזים שונים לשלש פסיעות – ע' בבית יוסף או"ח כג; חדושי אגדות מהרש"א.

'אמר רב מרדכי (כצ"ל, ללא 'ליה'. ריעב"ץ): כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעיא ליה למיקם. משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו. מדברי הרשב"א (בתשובה תלו) נראה שלא גרס 'דומה לכלב ששב על קיאו'. ואולם הרי"ף (בפ"ה דברכות) העתיק כן. [יש אומרים שרב מרדכי אינו אמורא אלא גאון. ע' בשו"ת הרשב"א שם; חדושי הנצי"ב]. וצייד הרשב"א לפרש על פי מה שאמרו (להלן פו: – לפי דעה אחת), עבירות שהתודה עליהן ביוהכ"פ ולא שנה בהן והתודה עליהן שוב, הרי זה ככלב שב על קיאו. אף זה שהתפלל וחוזר מיד למקומו, נראה שהוא רוצה להתודות שנית על עבירות שהתודה עליהן. [ומה ענין תפילה לוידי על חטא – אלא שכל תפילה באה להשלים חסרונות וצרכים, כגון רפואה גאולה וכו', והחסרונות כולם נובעים כתוצאה מן החטא כמו שאמרו הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, נמצא שעיקר המכוון בתפילה היא למחילת החטא ותיקונו. עפ"י שו"ת ארץ צבי ח"א לו. גם מבואר בספרים שעיקר התפילה היא הרגשת החסרון העצמי וההשתוקקות להשלמתו (ע' צדקת הצדיק; מי השלוח ר"פ תזריע ועוד). ומתאים הדבר עם המבואר בכמה מקומות שמחילת עוונות היא עיקר במהות התפילה – ע' במבואר ביוסף דעת ברכות לו: (וע' במש"כ לעיל כא שיתכן וכל השתחוויה טעונה וידי. וענין ההשתחוויה כתפילה; ביטול והכנעת הישות העצמית מול נוכחות השכינה). עוד יש לפרש שבסוף התפילה היו נוהגים להתודות על דברים פריטים ולכך כשהחזר למקומו נראה שבא להתודות פעם שניה]. לכאורה פירוש זה אינו תואם עם גרסתנו 'משל לתלמיד הנפטר מרבו... – שאינו ענין לוידי כלל. וצ"ל כפשוטו שתארו ענין מקביל של שיבה המגונה בעיני כל רואיה.

'אם שחונה – תהא גשומה'. כלומר אם היא שנה חמה יותר מן הרגיל, תהא גשומה מן הרגיל כדי שהלחות תתקן את החמימות המרובה (עפ"י מהרש"א).

המונה 'שחון' בדברי חכמים כנראה אין משמעותו במונח המדובר היום, חם ויבש, אלא חם גרידא, בין לח בין יבש [ע' גם רש"י שמות ט, ט; תענית כד: חולין ח. תוס' ב"ק קא: ד"ה והאיכא], וזהו שאומר 'אם שחונה' – כלומר חמה, תהא גשומה ולא יבשה [ומפני שהחום מייבש, לכך שנה חמה היא יבשה יחסית לשנה קרה, ומכאן נתקבל השימוש 'שחון' ליבש]. אך יתכן לפרש ש'שחון' היינו יבש, והכוונה 'אם שחונה' – אם כפי טבעה צריכה להיות שחונה, תהא גשומה. אבל אם בטבעה צריכה להיות גשומה, אינו מתפלל על כך, שריבוי גשמים גם הוא אינו טוב. כן נראה מתוך דברי התשב"ץ (קטן. סי' קלא).

'אמרו לו אל תהי רגיל לעשות כן שהרי שנינו לא היה מאריך בתפלתו...' משמע שכבר היתה המשנה שנויה בזמן המעשה. מכאן ראייה שהיו הרבה משניות סדורות בזמן הבית (עפ"י מהר"ץ חיות). אם משום הא לא איריא, שמצינו הרבה כיוצא בזה שהגמרא מביאה שיחות ומימרות של אישים שלא בלשונם המדויק, והכוונה לענין בכללותו [למשל ערש"י סוטה יג. ד"ה אמר; שם יא. 'במה נדונם... ובבן יהודע; ב"ב נא. וברשב"ם ד"ה כדרב יוסף; שם סה. וברשב"ם ד"ה איפכא, ועוד]. אף כאן יש לפרש שאמרו לו הלא ידוע ומקובל הדבר במסורת שאין לעשות כן.

וכבר נכתב ונחקר רבות אודות תקופת כתיבת המשנה ועל משניות קדומות – ע' בספר הכריתות, לשון לימודים ח"ב; 'המשנה הראשונה ופולוגתא דתנאי' – לרד"צ הופמן; דורות ראשונים כרך א ח"ג; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' קיז (ועש"ך חו"מ כה סק"ט ב).

'הביאו לו את השעיר, שחטו...' אפשר שבדוקא הוא; אין מעמידים את השעיר עם הפר אלא מביאים אותו רק עתה, כי אין עושים מצוות חבילות חבילות (כן כתב המגן-אברהם קמו סק"א בדעת התוס' בסוטה ח. ע"ש).

'משניטל ארון... גלה לבבל... במקומו נגנז' – ולא עשו ארון אחר מפני שאין בו צורך שהרי הלוחות נגנזו. גם אין מצוה לעשות ארון כי אינו מעכב את העבודה (עפ"י מנחת חינוך צח. וע"ע ברש"ש). ויש מי שכתב שאי אפשר לקדשו שהרי כלי המקדש אינם מתקדשים אלא על ידי עבודה בהם [מלבד הכלים שעשה משה – משיחתם מקדשתם. שבעות טו]. והרי בארון לא נעשו עבודות מלבד הזאת הדם, והזאת הדם הלא יכולה להעשות ללא הימצאות הארון כמו ששנינו כאן (ודרשו זאת מן הכתוב – במנחות כז:). – על כן אי אפשר לארון להתקדש אלא זה שעשה משה בלבד (עפ"י מקדש דוד הלכות בית הבחירה). [וכבר נחלקו הראשונים בדבר, האם צריך 'עבודה' דוקא לקדשו. ע' במקד"ד; תו"י תורא"ש וריטב"א לעיל לט ושיח יצחק שם. ומכל מקום י"ל שאינו מתקדש אלא על ידי שימוש, והרי הארון יעודו ושימושו הוא בהכנסת הלוחות בתוכו וזה אין שייך בבית שני כנ"ל]. וע"ע אמרי מבשר על תורא"ש לעיל נב).

'אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתייה היתה נקראת'. הגם שממנה הושתת העולם כמו שאמרו בגמרא בסמוך [ויש אומרים שזו היא האבן אשר שם יעקב מצבה והקב"ה טיבעה עד עמקי תהומות ועשה אותה סניף לארץ ולפיכך נקראת 'אבן השתיה' שמשם הוא טבור הארץ ומשם היא נמתחה (עפ"י פרקי דרבי אליעזר לה ועוד)] – לא נתגלתה אלא בימי נביאים ראשונים (עפ"י ככר לאדן לרחיד"א; תפארת ישראל).

דף נד

'אמר ליה: הכא כתיב שם התם לא כתיב שם...' יש מי שמפרש: לא שיש חילוק במשמעות עד היום הזה אם כתוב בצדו שם אם לאו, אלא הפירוש הוא כיון שלא נאמר 'שם' הרי משמעות הכתוב היא שהיבוסים יושב בקרב בני בנימין לעולם בכל מקום שהוא שם ולא דוקא בירושלים, וכשגלו בני בנימין גלה יבוסים עמהם. ולכן אין זה סותר לכך שלא עבר איש ביהודה חמשים ושנים שנה (עפ"י נודע ביהודה תנינא יר"ד סוס"י פז).

וצריך לבאר לפי"ז 'וישב היבוסים את בני בנימין בירושלם עד היום הזה' – כלומר יושב את בני בנימין בירושלים, אך לא יושב בירושלים בדוקא.

'מתעסק בקרדומו' – משחק בו (רש"י; תוס' ישנים). ולכך נתגלגל הדבר ובא לידי מיתה. וגם לפי הדעה שנשמטה קרדומו, היה פושע בכך שלא תיקן כלי מלאכתו כראוי ועל ידי כן נשמט הגרון והכה את האבן שממעל לארון, והונף הברזל המקצר ימיו של אדם על המאריך – התורה (בן יהוידע).

שמאלו עם הפרוכת, עד שמגיע למקום הארון. הגיע (נכנס ועומד בין הבדים. עפ"י תוספתא. וכ"כ רש"י והרי"ד) – נותן את המחיתה בין שני הבדים. [בבית שני שלא היה שם ארון ובדיו, נותן כבין שני הבדים, כאילו היו שם ונותנה ביניהם. אכן היתה שם ו'שתייה' היתה נקראת, גבוהה מן הארץ שלש אצבעות, ועליה היה נותן את המחיתה. נג:].

צבר את הקטורת על גבי גחלים [ויש תנא אחר שאמר מפזרה ולא צובר, כדלעיל מט:]. יש מי ששונה צובר חוצה שהיא פנימה לו (– מתחיל לצבור בראש המחיתה הפונה להיכל שהוא קרוב לגופו, וממשיך פנימה. עפ"י רש"י וש"ר). ויש מי ששונה צובר פנימה שהיא חוצה לו (וממשיך לכיוון גופו). וכן סבר אביי להכריע, שכן שנינו: מלמדים אותו, הזהר שלא תתחיל מפניך שמה תכוח.

יש מפרשים שלא היה מרדד את הקטורת [כקטורת שבהיכל] אלא צובר ומניחה במקום אחד בלבד, פנימה או חוצה כנ"ל (ע' שפת אמת ושיח יצחק).

נתמלא כל הבית כולו עשן. יצא ובא לו בדרך בית כניסתו [כלומר כדרך שנכנס, פניו כלפי פנים], ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל.

א. לשיטת רבי יוסי ורבי מאיר לא היתה אלא פרוכת אחת, פרופה מן הצפון (וכן דעת רבי יוסי הגלילי וסתם משנה להלן נח: – לפרש"י שם, דלא כהתו"י).

ויש גורסים שלרבי יוסי פרופה מן הדרום, ולרבי יוסי הגלילי וסתם משנה דלהלן [וכן פסק הרמב"ם] היו שתי פרוכות, החיצונה פרופה מן הצפון והפנימית מן הדרום (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א שפת. ע' תו"ט ותפארת ישראל).

ב. ישנם מקורות שונים בספרי הקדמונים שנראה מהם שהכהן הגדול היה מתפלל בבית קדשי הקדשים [ושמא נסתמכו על דברי הברייתא (המובאת בברכות ל.) 'היה עומד בבית קדשי הקדשים – יכוין את לבו כנגד הפרוכת'. וכן נראה בפשטות מתרגום יונתן (מסעי לה, כה)]. ראה בפרטות בספר מגדים חדשים ברכות שם.

ג. מדברי הגרי"ז (ע' בחדושים על מנחות כז:): מבואר שמהתורה צריך להניח במקום הארון בדוקא, שהוא נתקדש בקדושה מיוחדת (וע' גם במשך חכמה הפטרת פקודי]. ואילו בגבורת-ארי (במילואים) נראה שנקט שמהתורה ההקטרה כשרה בכל מקום בבית קדש הקדשים (וכן צדד בשפת אמת נג: ד"ה במשנה).

דפים נב – נד

פז. להיכן ניטל ארון הקודש? אלו דברים נוספים ניטלו עמו?

נחלקו תנאים בדבר; לדברי רבי יהודה, וכן מסר עולא בשם רבי שמעון בר יוחאי: ארון במקומו נגזז. וחכמים אומרים: כלשכת דיר העצים נגזז. ויאשיהו המלך גזזו. ומה ראה על ככה – ראה שכתוב יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך... – עמד וגזזו (ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל, אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלקיכם ואת עמו ישראל – והלא הארון נתון ועומד שם, אלא לגזזו אמר. וכשיבואו מבבל לא יצטרכו לשאתו משם בכתף, מאחר שהוא גזזו ומונח כאן. מפרשים).

עם הארון נגזזו צנצנת המן ('שמה'-'שמה') וצלוחית שמן המשחה ('דורות'-'דורות' מצנצנת המן) ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ('משמרת'-'משמרת' מצלוחית) וארגו ששגרו פלשתים דורון לאלקי ישראל (ולקחתם את ארון ה' ונתתם אתו אל העגלה ואת כלי הזהב אשר השבתם לו אשם תשימו בארגו מצדו ושלחתם אתו והלך).

שמח

רבי אליעזר ורבי שמעון אומרים [וכן משמע מסתימת משנתנו]: ארון גלה לבבל (ולתשובת השנה שלא המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה'; ויצא מבת ציון כל הדרה).

דף נג

פת. מה נדרש בסוגיא מהמקראות דלהלן?

א. ונתן את הקטרת על האש לפני ה'.

ב. כי בענן אראה על הכפרת.

ג. וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות.

ד. וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם.

א. ונתן את הקטרת על האש לפני ה' – שלא יתקן מבחורץ ויכניס [להוציא מלבן של צדוקים].

ב. כי בענן אראה על הכפרת – מלמד שנותן בה מעלה עשן (– שם עשב הגורם לעשן לעלות זקוף כמקל. רש"י).

ג. וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות – מלמד שנותן מעלה עשן. ומיתור הכתוב הזה למדנו שאף העלה של אותו עשב כשר (אביי); ואף בשאר ימות השנה (רב ששת); ואף לעכב (רב אשי). להלכה אין נוקטים כדברי אביי להכשיר העלה, כי יתור הכתוב בא לדבר אחר (עפ"י לקוטי הלכות. וע' גם בשפת אמת שצדד לרב ששת אין כשר בנתינת עלה).

ולא ימות – למדנו שאם לא נתן מעלה עשן [או שחיסר אחת מכל סמניה] – חייב מיתה.

ד. וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם... – כסדר שעושה במדבר, כן יעשה בשילה ובית עולמים – בכל מקום שיהא שכני אתם.

פט. א. הכניס קטורת מחוסרת אחת מסמניה – מה דינו? האם חייב משום ביאה ריקנית?

ב. כיצד צורת ההליכה לאדם הנפטר מן המקדש, וכן לתלמיד הנפטר מרבו?

ג. כיצד פוסע המתפלל לאחר סיום תפילתו?

א. לא נתן בה מעלה עשן, או שחסר אחת מכל סמניה – לא קיים מצוותו (רב אשי) וחייב מיתה. ומלבד שחייב משום ביאה ריקנית (ואל יבא בכל עת... ולא ימות), חייב משום קטורת חסרה. ונפקא מינה כגון ששגג באיסור ביאה ריקנית והזיד בהקטרה (רב ששת). או כגון שהזיד בשתייהן והכניס שתי הקטרות, אחת שלימה ואחת חסירה (והקטיר שתייהן. ריטב"א); משום ביאה ריקנית אינו חייב שהרי הכניס שלימה אבל משום הקטרת החסירה חייב (רב אשי).

א. הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכפורים כתב שאם חיסר מעלה עשן או אחת מכל סמניה – חייב

מיתה, ואילו בקטורת של שאר ימות השנה לא הזכיר הרמב"ם (כלי המקדש ב,ה) אלא חיסר אחת

משאר סמניה. יש מדייקים מדבריו שבקטורת שבכל יום אין חייבים על חסרון מעלה עשן.

ויש סוברים שאין חילוק בדבר (ע' משנה למלך שם ב,ג; טור או"ח קלג ובבית יוסף; אבני נזר או"ח כא;

בית זבול ח"א כה; תורת הקודש ח"א מט-נ; הגהות ר"י בכרך ולקוטי הלכות וחונן דעה).

ב. מרש"י ורבנו גרשום (בכריתות ו) משמע (וכ"מ במחז"ו עמ' 46 ובאבודרהם) שהמקטיר קטורת חסרה חיובו רק משום ביאה ריקנית, והעירו אחרונים על כך מסוגיתנו. ויש ראשונים שכתבו שהמקטיר קטורת חסרה חייב משום איסור 'קטורת זרה' (עפ"י רמב"ם. ע' משנה למלך כלי המקדש ב,ג; מגן אברהם קלב סק"ה. ובשו"ת בית זבול ח"א כה כתב לתרץ דברי רש"י. וע"ע חזו"א זבחים ט, כא; שפ"א כריתות ו; שבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות לו; חדושים ובאורים כריתות א,ג).

ג. יש אומרים שלרוב אין חסרון בסממני הקטורת מעכב בדיעבד, ולפי זה אין חייבים עליה משום 'ביאה ריקנית' (עפ"י תוס' הרא"ש). ויש חולקים (ריטב"א. והתוס' ישנים צדו בדבר).

ד. גם לדברי האמוראים שדרשו מכפל הכתוב לקטורת של שאר ימות השנה או לעכב, חייבים מיתה על חסרון מעלה עשן מהכתוב כי בענן... ולא ימות ונדרש לפניו ולאחריו, לחייב על חסרון מעלה עשן ועל ביאה ריקנית (עפ"י אבן האזל עיוה"כ ה,כה).

ה. משמע בסוגיא שכל הפסולים שעבדו בהיכל, כיון שעבודתם פסולה הרי הם לוקים משום 'ביאה ריקנית' (עפ"י מנחת חינוך קפה).

פרטים נוספים בד"ן ביאה ריקנית – במנחות כז–כח.

ב. כהן גדול היוצא מבית קדשי קדשים הולך אחרנית כשפניו כלפי פנים.

בספר שפת אמת נקט כהנחה פשוטה שבין שתי הפרוכות לא הלך אחרנית [ומשום כך העיר על נוסח פיוט סדר העבודה]. ואולם בספר חדושים ובאורים כתב שמשמע שגם בין הפרוכות היה מהלך כדרך כניסתו.

וכן כהנים בעבודתם ולימים בדוכנם וישראל במעמדם שעומדים על קרבן התמיד בעזרה [והוא הדין ליוצא מהבמה], מצדדים פניהם כלפי המקדש והולכים – מהלך אחרנית מעט מעט, ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מהעזרה (רמב"ם בית הבחירה ז,ד). ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים... – מקיש יציאתו מגבעון לירושלים לביאתו מירושלים לגבעון.

וכן תלמיד הנפטר מרבו, לא יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך. [וכן נהג רבי אליעזר כשהיה הולך מרבי יוחנן רבו, הולך לאחוריו עד שנכסה מעיניו. וכשריו"ח היה רוצה לילך, היה ר"א גוחן ועומד על מקומו עד שריו"ח מתכסה מעיניו. וכן נהג רבא כאשר נפטר מרב יוסף [שהיה מאור עינים], היה מהלך לאחוריו עד שהיו כרעיו ניגפות ומפנתי הבית מתלכלכים מדם. וכשנאמרו הדברים לרב יוסף ברכו על כך שיהא ראש לכל הכרך].

ג. אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי, וכן שנינו בברייתא: המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. ואם לא עשה כן, ראוי לו שלא התפלל. ויעמוד שם – משל לתלמיד הנפטר מרבו, אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו (רב מרדכי).

משום רב שמעיה אמרו: נותן שלום לימין ואחר כך לשמאל. ופירש רבא [שלא כמו שסבר אביי] 'לימין' – לימין שכינה שכנגדו דהיינו לשמאלו. אמר רבי חייא בריה דרב הונא: ראיתי לאביי ורבא שפוסעים שלש הפסיעות בכריעה אחת.

א. יש אומרים שבכריעה אחת מטה ראשו לימין לשמאל ולאמצע, ויש אומרים לכרוע שלש פעמים, בכל פעם שנותן שלום (ע' או"ח קכג; ספר היראה לרבנו יונה).

ב. כתב הרשב"א (בתשובה שפא) שאין ידוע לפסיעות אלו שיעור. וכתבו הפוסקים לפסוע עקב בצד גודל, כהילוך הכהנים.

ג. הסכמת הפוסקים להתחיל הפסיעות ברגל שמאל. וסדר הפסיעות, כתב המשנה-ברורה (קנג ס"ק יג) עפ"י ארחות חיים: פוסע פסיעה קטנה ברגל שמאל, פסיעה גדולה ברגל ימין, ושוב פוסע בשמאל באופן ששתי רגליו ישתוו. ובספר חדושים-ובאורים נטה מכך וכתב שמשמע מסתימת הדברים שבכל אחת משלש הפסיעות הוא מוסיף להתרחק ממקום עמידתו. הלכך פוסע אחת בשמאל, אחת בימין [יביאנה לאחורי שמאלו], ושוב בשמאל [יביאנה לאחורי ימינו], ואחר כך ישוה [כדברי המג"א] בימין את שתי רגליו. ויש דעה הסוברת ש'פסיעה' נחשבת בהנעת שתי הרגלים, כלומר פוסע ברגל אחת ומביא הרגל האחרת ומשוה עמה. ואולם רוב האחרונים אינם נוקטים כן אלא הנעת רגל אחת היינו 'פסיעה' (עפ"י באור הלכה שם).

ד. אין לחזור למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה, ויש אומרים עד שיתחיל הש"ץ לחזור התפילה. והמתפלל ביחיד, או שליח ציבור עצמו – ימתין כדי הילוך ד' אמות ויחזור (עפ"י שו"ע ורמ"א קכג, ב). וי"א אף יחיד ימתין כדי שיגיע ש"ץ לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל החזרה. ובשעת הדחק די בד' אמות (עפ"י משנ"ב).

ה. פירוש מחודש כתב הרי"ד: 'שלש פסיעות בכריעה אחת' – שיעור שלש פסיעות בצעד אחד, כלומר פוסע פסיעה אחת גדולה לאחור.

3. א. איזו תפילה מתפלל כהן גדול בצאתו מן הקודש?
ב. מהם מעשי הכהן לאחר הקטרת הקטורת לפני ולפנים?

א. הכהן הגדול בצאתו מקדש הקדשים מתפלל בבית החיצון (= בהיכל. רש"י ועוד. ויש מי שכתב: בין שתי הפרוכות. עפ"י ריעב"ץ). ולא יאריך בתפלה זו, שלא להבעית את ישראל.

מהו מתפלל, אמרו רבא ורבין בני רב אדא בשם רב: יהי רצון מלפניך ה"א שאם תהא שנה זו שחונה – תהא גשומה [כפי הענין שייראה בראש השנה אם חמים או קריר, היו יכולים לדעת על השנה כולה, ולפי"ז היה מתפלל שאם חמה – לא תהא חמה יותר מדי. ואם קרה – לא תהא קרירה מדי. עפ"י ב"ב קמו ובר"ש ותוס' [וטלולה (כן הוא לפי הגירסה שלפנינו בתענית (כד:). ובירושלמי כאן הגירסה 'גשומה ושחונה וטלולה'), ולא יסור עושה ממשלה מיהודה, ולא יהיו עמך ישראל צריכים לפרנס זה מזה, ולא תכנס לפניך תפילת עוברי דרכים.

בירושלמי מסיים בה: ולא יגביהו שררה זה על זה. וזהו שיסד הפייט בסדר העבודה 'לבל רדות עם קדש רב בצעיר' (תוס' ישנים).

ב. לאחר שיצא מבית קדשי קדשים, נטל את דם הפר ממי שהיה ממרס, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד (- בין שני ארון), והזה ממנו אחד למעלה ושבע למטה (ולא יטבול אצבעו ויהא אלא יכניס הדם כאמור. תו"כ עפ"י הכתוב 'הביא את דמו...'). יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל. הביאו לו את השעיר. שחטו וקבל במזרק את דמו. נכנס והזה כמו שעשה לדם הפר. יצא והניחו על כן הזהב השני שבהיכל. רבי יהודה אומר: לא היה שם אלא כן אחד בלבד [משום חולשת הכהן יש לחוש שמא לא ישים לב ויחליף בין הדמים, לכן לא היה שם אלא כן אחד ואי אפשר להניח עליו האחד עד שיטול את האחר. נו:], נטל דם הפר והניח דם השעיר [וזה רק לרבי יהודה, אבל לחכמים מניח תחילה דם השעיר על הכן האחד ואח"כ נוטל דם השני. עפ"י גמרא להלן נו:], והזה ממנו על הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ, אחד למעלה ושבע למטה. נטל דם השעיר והניח דם הפר והזה ממנו על הפרוכת כמעשה דם הפר. אחרי כן נותן מדמיהם על מזבח הזהב כפי שיבואר.

- א. הלכה כחכמים, ששני כנים היו בהיכל (רמב"ם הל' עבודת יום הכפורים ד, ב).
 הכן שבהיכל נמצא סמוך הפתח שבין ההיכל לקדש הקדשים (כן מבואר מתוך דברי רש"י להלן נח:
 ד"ה מהיכן וד"ה ר"י הגלילי).
 ב. המפרשים נתנו טעם על כך שלא מצאנו וידוי על השעיר הנעשה בפנים, הואיל ועלה עליו
 הגורל לה', הרי זה גנאי להתודות עליו (עפ"י החוקוני פר' אחרי), או מפני שלא היתה בו סמיכה
 ואין וידוי אלא בשעת סמיכה (עפ"י שו"ת בנין שלמה מא).
 ולדעת האברבנאל היה מתודה על שעיר הנעשה בפנים כבשאר חטאות.

דף נד

- צא. א. עד היום הזה שבמקרא, האם משמעותו לעולם?
 ב. האם מותר ואפשר לראות את בדי הארון מבחוץ?

- א. רבה פירש דברי התנאים שאמרו לשמוע מן הכתוב ויהיו שם עד היום הזה שהארון נגנז במקומו, כלומר
 שהוא נמצא שם לעולם. והשיבו בגמרא על כך והוכיחו שלשון עד היום הזה אין משמעותו בהכרח לעולם,
 ואף כשכתוב אצלו שם.
 המפרשים העירו על דברי רש"י בסוטה (מו:): שנקט כדברי רבה כאן, שמשמעותו לעולם. וכן
 נקטו בכמה ספרים [ע' פרי צדיק מטות סוף אות ב; באור הגר"ח קניבסקי שליט"א שקלים ו, א]. ואפשר שאין
 כלל אחיד בדבר (ע' בשפת אמת). ויש שכתבו לישב שהדבר תלוי במחלוקת התנאים והסוגיות
 (עפ"י נודע ביהודה תנינא או"ח פז).

- ב. פירש רב יהודה, וכן שנו בברייתא: ראשי הבדים היו בולטים בפרוכת כלפי חוץ, אבל לא היו מקרעים
 את הפרוכת ויוצאים (ויראו ראשי הבדים... ולא יראו החוצה).
 ואמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולים לרגל, מגוללים להם הפרוכת ומראים להם את הכרובים שהיו
 מעורים זה בזה ואומרים להם: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה. ופירש רב נחמן, אף על פי
 שנאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו – זה היה רק במדבר, אבל לאחר שהגיעו לבית עולמים
 אין הקפדה על כך [משל לכלה כל זמן שהיא בבית אביה – צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה –
 אינה צנועה מבעלה].
 הרש"ש צידד לומר שרב אחא בר יעקב שמפרש דברי רב קטינא על צורות הכרובים
 שבכתלים, אינו סובר כרב נחמן, ולדעתו יתכן שאסור להראות את קדש הקדשים.
 וממה שכתב מהרש"א יש לשמוע שעכ"פ בבית שני, לאחר שנתגרשה, אסור להראות. ונראה שאין זה מוכרח
 כי י"ל דוקא לגבי הארון שלא חזר בשני אסור לראותו, משא"כ לגבי הראיית קדש הקדשים.

דף נה

- צב. סדר הזאות הדם לפני ולפנים – כיצד?

נטל הכהן מזרק דם הפר ממזי שהיה ממרס, נכנס לבית קדשי קדשים ועמד בין הבדים והזה באצבעו כלפי
 הכפורת אחת למעלה ושבע למטה. ולא על הכפורת ממש אלא כנגדה, כמצליף המכה ברצועה (המתחיל
 מן הכתפים והולך למטה); אחת – מצדד ידו למטה ומזה כלפי מעלה (כאדם הזורק דבר מלמעלה למטה,

שנב